

Stijn Van Rossem en Jan Roegiers. *Revolutie op de koperplaat. Repertorium van politieke prenten tijdens de Brabantse Omwenteling 1787-1792*. Leuven, 2012, 570 p.

Alumnus Stijn Van Rossem publiceerde bij uitgeverij Peeters onder de titel 'Revolutie op de koperplaat' zijn eindverhandeling geschiedenis uit 2004. Het is een vernieuwende studie over de Brabantse Revolutie van 1789-1792.

De Brabantse Revolutie of Brabantse Omwenteling was een opstand van de Zuidelijke Nederlanden in 1789 en 1790 tegen het Oostenrijkse gezag van keizer Jozef II. Het oproer begon in het gewest Brabant, maar breidde zich al heel snel uit over Vlaanderen, en nadien ook in Henegouwen, Namen en het oude Limburg. Deze opstand leidde tot het kortstondig bestaan van een republiek, de Verenigde Nederlandse Staten. Maar onderlinge onenigheid leidde in 1792 tot de restauratie van het Oostenrijkse gezag onder de nieuwe en tactvolle keizer Leopold II. In 1795 zouden de Oostenrijkers voorged door de Fransen uit onze gewesten worden verdreven. De invloed van deze mislukte opstand is niet te onderschatten: in het verzet tegen of de steun aan Jozef II hebben zich in de Zuidelijke Nederlanden voor het eerst politieke opinies gevormd bij een belangrijk deel van de bevolking. De onderlinge kampvorming leidde tot levensbeschouwelijke tegenstellingen die later de Belgische politiek zouden gaan domineren. De namen van de aanvoerders zoals Hendrik Van der Noot of generaal Van der Mersch klinken nog altijd bekend in de oren. Ook nationale symbolen van het latere België zoals de Belgische leeuw, de driekleur en de

MISCELLANEA NEERLANDICA XL

Revolutie
OP DE
**KOPER
PLAAT**

REPERTORIUM VAN
POLITIEKE PRENTEN
TIJDENS DE

**Brabantse
Omwenteling**
1787 - 1792

STIJN VAN ROSSEM
en
Jan Roegiers

PEETERS - LEUVEN
2012

wapenspreuk 'Eendracht maakt macht' zijn afkomstig uit de Brabantse Omwenteling.

De motor achter deze bewustwording was een ware stortvloed aan drukwerk van duizenden politieke gekleurde publicaties, zoals pamfletten, brochures en traktaten: naar schatting zijn er vanaf 1784 zo'n 5.000 van verspreid. Vaak waren deze grafisch van vorm, zoals houtsnede, ets of kopergravure. Deze prenten vormen het onderwerp van dit boek: ze zijn geordend en beschreven in een repertorium, dat wordt vooraf gegaan door een verkennend onderzoek naar hun inhoud, graveurs en uitgevers.

Het geheel wordt voorafgegaan door een inleiding van wijlen emeritus hoogleraar Jan Roegiers. Hij bracht een korte analyse van de bestudeerde prenten. Vaak waren deze technisch van povere kwaliteit en beeldden ze dikwijls slechts één persoon af. Een bijzondere portretvorm was de karikatuur, vaak met de onpopulaire Jozef II als onderwerp. Een andere te onderscheiden categorie was de historieprent, die diende om de herinnering aan een bepaald moment vast te houden. De derde en omvangrijkste categorie waren propaganda-prenten: allegorische en symbolische voorstellingen om bijvoorbeeld de kerkpolitiek van Jozef II te hekelen of om de opstandelingen moed in te spreken. Ze werden verspreid om de bevrijding, de nationale eenheid, overwinningen of verslagen tegenstanders uit te beelden. De prenten waren bedoeld voor de hele bevolking, zeker ook voor de ongeletterden, en gaven een duidelijk beeld van de tegenstellingen die er bestonden tussen de zogenaamde (voortstrevende) vonckisten en de meer behoudsgezinde statisten.

Het tweede deel van "Revolutie op de koperplaat" is een uitvoerige inleiding door de auteur op het repertorium van de verzamelde prenten. Na een inleiding over het ontstaan en geschiedenis van de politieke prent brengt hoofdstuk 1 (Van verzet tot verzoening) een inhoudelijke analyse. Telkens brengt de schrijver het verhaal van de behandelde episode en bespreekt de politieke prenten die toen zijn uitgebracht. Hij omschrijft de Brabantse Omwenteling daarbij als 'Het Lelijke eendje' omdat ze mislukte en de geschiedschrijving er nog maar redelijk weinig aandacht voor heeft gehad. Tijdens de fase 'Van verzet tot opstand' (1787-1789) was de algemene sfeer één van tevredenheid en vreugde. Verzetsleiders zoals Van der Noot en Emmanuel Marie De Cock worden vaak afgebeeld in een sfeer van verheerlijking. De Oostenrijkers worden uiteraard zeer negatief in beeld gebracht. Ook de onderlinge onenigheid tussen statisten en vonckisten is duidelijk af te leiden uit de prenten. De laatste fase van de opstand 'Van vergelding tot verzoening' (1790-1792) staat in het teken van het aanduiden van de schuldigen voor de mislukking en verheerlijking van hen die gevallen zijn voor de goede zaak.

In hoofdstuk 2 (Grafische kunstenaars en hun opdrachtgevers) doet de auteur een poging om de makers van de vele anonieme prenten te identificeren. Ook bespreekt hij enkele uitgevers van de bedoelde prenten. Tot slot wijdt hij enkele bladzijden aan de Brabantse Omwenteling in het buitenland: ook in Frankrijk en elders volgde men immers met belangstelling de opmerkelijke gebeurtenissen in de Zuidelijke Nederlanden. Hoofdstuk 3 gaat over de beeldtaal van de Brabantse Omwenteling. Zo was de leeuw alom tegenwoordig. Daarom behandelt de auteur nadrukkelijk de uitbeelding van de dierenwereld. Opmerkelijk was ook het 'beeldconservatisme': de symbolen van de vijand en de vijand zelf werden namelijk ook vaak afgebeeld. Dit maakte immers duidelijk wat men precies wilde bestrijden en vernietigen. Als besluit stelt Stijn Van Rossem vast dat de politieke prenten dikwijls eenvoudig waren, zowel qua druktechnieken als qua inhoud. De periode voor het uitbreken van de opstand was inhoudelijk de rijkste: de vervaardigde prenten bonden op een vindingrijke manier de strijd aan met de Oostenrijkers. Dit deel rondt af met biografieën van de belangrijkste betrokkenen. Het is erg handig bij de lectuur van de boeiende uiteenzetting.

Het repertorium van 'Revolutie op de koperplaat' telt 440 bladzijden en bevat beschrijvingen van 389 politieke prenten over de Brabantse Omwenteling. Al dit materiaal werd verzameld via onderzoek van collecties van wetenschappelijke instellingen, al verschenen repertoria en andere boekwerken. Elke prent wordt afzonderlijk besproken. In een beschrijving zijn (indien bekend) de volgende gegevens opgenomen: volgnummer, afmetingen, techniek, datering en kunstenaar. Onder de rubriek 'beschrijving' vindt de lezer een gedetailleerde analyse en interpretatie van de afbeelding. Dan volgt een vermelding van het aantal opgedoken exemplaren. Ook bewaarinstelling en plaatskenmerk zijn vermeld. Tot slot is er plaats voor extra gegevens, zoals varianten en andere relevante informatie. Een bibliografie rond het omvangrijke geheel af.

Sam Van Clemen